

SUSTAVNO ISTRAŽIVANJE ATRIBUTA U HRVATSKOJ POVIJESNOJ SINTAKSI

(Vlastelić, Anastazija. 2020. *Opis atributa u hrvatskim gramatikama od početaka do kraja 19. stoljeća*. Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. Zagreb – Rijeka. 337 str.)

Riječka kroatistika podarila je jezikoslovnoj i široj javnosti još jedno vrijedno djelo s temama iz povijesti hrvatskoga jezika, ovaj put iz njezina specifičnog dijela – sintakse. Riječ je o knjizi Anastazije Vlastelić naslovljenoj *Opis atributa u hrvatskim gramatikama od početaka do kraja 19. stoljeća*. Knjiga je dio projekta *Povijest hrvatske sintakse* pod vodstvom prof. dr. sc. Diane Stolac. Sadržava 337 stranica. Izdali su je u sunakladništvu Hrvatska sveučilišna naklada i Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

Zamašno je to djelo o temi kojom se autorica bavila i u svojim ranijim radovima. Trajalo je dok se došlo do završetka knjige jer građa vuče i u dubinu i u širinu pa se s jedne strane valjalo ograničavati, a s druge strane po potrebi i dopunjavati. Nije da prije ove studije nije bilo istraživanja o sintaksi u pojedinim djelima nekih autora (npr. o sintaksi u djelima A. Starčevića), ali kako sintaksa u većini starih gramatika i nije bila izdvojena u poseban dio, nego su pravila koja se odnose na sintaksu, ako ih je uopće bilo, bila uklopljena uglavnom u morfologiju, ovaj rad sustavno istražuje i tako obuhvaćene sintaktičke odnose prije svega glede atributa u zadanome gramatičkom korpusu, pri čemu se nije moglo zanemariti cjelinu gramatičkoga teksta. Valjanu analizu atributa u starim hrvatskim gramatikama autorici omogućuje temeljit uvid u relevantnu i recentnu sintaktičku literaturu koja joj nudi modele i instrumentarij za opis sintaktičkih odnosa

u starim štokavskim gramatikama, prije svega onima u kojima je hrvatski jezik predmet opisa, ali i u onima u kojima je hrvatski jezik sredstvo opisa stranih jezičnih sustava.

Izabrane hrvatske gramatike koje su predmet pomnije analize u ovoj knjizi imaju svoju jezičnopovijesnu i jezikoslovnu važnost, posebno Kašićeva gramatika *Institutionum linguae Illiricae libri duo* iz 1604. godine kao prva gramatika hrvatskoga jezika pisana latinskim jezikom o hrvatskoj građi, potom Appendinijeva *Grammatica della lingua Illirica* iz 1808. koja sadržava najopširniji sintaktički opis među svim dopreporodnim gramatikama, zatim Starčevićeva *Ricoslovia iliriska* iz 1812. prva je hrvatska gramatika pisana hrvatskim jezikom u kojoj je i jezik i metajezik hrvatski te Veberova *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije* iz 1859. kao prva cjelovita i samostalna sintaksa hrvatskoga jezika. Građa u njima analizirana u ovome radu svjedoči o počecima i smjeru izgradnje hrvatskoga jezičnoga standarda, što je pokatkad bilo predmetom sporenja.

Knjiga nakon *Proslova* sadržava četiri poglavlja: *Uvod*, *O atributu u suvremenim hrvatskim jezikoslovnim promišljanjima*, *Opis atributa u hrvatskim gramatikama do kraja 19. st.* i *Zaključak*. Studija je popraćena s 516 podrubnih bilježaka i s više od 460 djela navedenih u literaturi te s 13 izvora.

Pretpostavka pristupu atributu u starim gramatikama (kao samostalnim djelima ili kao aneksnim gramatikama uz rječnike) jest utvrđivanje korpusa što ga čine priručnici, objavljene i neobjavljene gramatike u kojima su metajezici latinski, hrvatski, njemački, talijanski ili mađarski. Ti priručnici imaju za polazište uglavnom koji strani jezik, a hrvatski je jezik onda drugotni, onaj na koji se pravila polazišnoga jezika prevode i oprimjeruju. Analizom se težilo utvrditi je li u njima atribut opisan, kako je opisan (ima li ograničenja s obzirom na mjesto, tj. funkciju – kad je dio predikatnog imena npr.) i kojim se sredstvima izražava (pridjevi, padežni izraz, prijedložni izraz, npr. od + genitiv), je li sročan ili nesročan te mjesto i čestotnost pojedinoga načina izricanja atributa.

Sve do preporodnih gramatika sintaktički su se odnosi iščitavali posredno – iz morfoloških opisa. Tek preporodne gramatike imaju u središtu opisa rečenicu kao temeljnu jedinicu, čime kao da su njihovi autori anticipirali kasnija istraživanja u 20. stoljeću, posebice ona generativnih gramatičara koja su udarila nov pravac istraživanju rečenice i odnosa među njezinim članovima, a to u novijoj

hrvatskoj gramatičkoj praksi odgovara odnosu među jedinicama osnovnoga gramatičkog ustrojstva rečenice što ga čine predikat, subjekt, objekt i priložna oznaka, a da u to ustrojstvo nisu uključeni ni atribut, ni apozicija. Razgraničena su u takvu pristupu i različita ustrojstva rečenice: gramatičko, sadržajno, obavijesno, a sintaktičke se jedinice teži definirati sintaktičkim sredstvima. Autorica se uz to osvrće i na drukčije suvremene pristupe sintaksi, napose u sintagmici.

Polazeći od prvih gramatičkih priručnika te „predstandardnih jezičnih tipova” (str. 14), dolazi se do 19. stoljeća koje je iznjedrilo cjelovit opis hrvatske sintakse prezentan u djelima Vjekoslava Babukića i posebno Adolfa Vebera Tkalčevića. Njima je u središtu sintakse rečenica, a to je onda otvorilo put i za proučavanje pojedinih sintaktičkih kategorija u rečenici, pa time i atributa. Autorica u analizi primjenjuje i sinkronijski i dijakronijski pristup, svaki sa svojim ciljem: sinkronijski pristup primjenjuje u opisu atributa u pojedinoj gramatici, a dijakronijski pri usporednome opisu atributa u svim analiziranim gramatikama. Atribut se u ovoj knjizi promatra kao jedinica gramatičkoga ustrojstva rečenice, uključujući iznimno i semantička gledišta u razvoju hrvatskoga jezika od njegovih početaka do hrvatskoga standardnog jezika.

U drugom poglavlju autorica raščlanjuje odnos između sintakse, rečenice i sintagme potkrepljujući svoje stavove relevantnim radovima o toj tematici. Analiza zatim kreće prema opisu atributa u novijoj hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi sve do početaka 21. stoljeća – od oblika koji mogu biti atributi do toga što je glavna sastavnica u primjerima s atributima te do funkcija koje atributi mogu imati u rečenici. Dotiče se i odnosa veze broja (npr. dvosmjeran odnos broja ili priloga količine i imenice, što je aktualno i danas, str. 87) i riječi koja uza nj stoji, sročnih i nesročnih atributa te odnosa posvojnosti, obaveznosti atributa (sintaktičke i semantičke), što su sve novije spoznaje o naravi atributa, te mjesta atributa i atributnih rečenica.

Treće, sržno poglavlje opsežnoga pregleda, na koji se ovdje možemo osvrnuti tek parcijalno, započinje gramatikom *Institutiones linguae Illyricae libri duo* (Rim, 1604.) isusovca Bartola Kašića, koja je namijenjena isusovačkim učilištima, a snažno se oslanja na latinsku Alvarezovu *Gramatiku*. Kašićeva je gramatika temeljito istražena u više radova. Njegov se gramatički opis temelji na onodobnoj štokavštini, nazvanoj bosanski jezik i njegovoj ikavici (str. 101), s elementima čakavštine. Kašić, istina, jest slijedio latinske gramatičke uzore, ali je uočavao

i bitne razlike između latinskoga i hrvatskoga, npr. glagolski vid ili izricanje posvojnosti posvojnim pridjevom (*Petrova kuća*) umjesto posvojnim genitivom (*kuća Petra*). Autorica detaljno analizira 13 Kašićevih pravila o konstrukciji. Od Kašića do 19. stoljeća gotovo da nema riječi o sročnosti imenice i pridjeva (str. 143) te imenice u službi subjekta i glagola u službi predikata, nego se većinom govori o odnosima među dvjema riječima. Uočava se (pre)velik utjecaj latinske sintakse i antičke gramatikološke tradicije, što za rezultat ima dosta nedostataka, ali se zaključuje da će se u Kašićevim *Osnovama ilirskoga jezika* ipak naći temelje „za niz zaključaka u suvremenim gramatikama hrvatskoga jezika” (str. 120).

Gramatika *Prima grammaticae institutio pro tyronibus Illyricis accomodata* (Venecija, II. izd. 1745.) Tome Babića služila je kao uvod, svojevrsno polazište za učenje jezika iz većih gramatika. Valja istaknuti da je metajezik u njegovoj *Gramatici latinskoga – hrvatski*. Zanimljiva je i autoričina usporedna analiza Babićeve, Šitovićeve i Jurinove gramatike glede izricanja posvojnosti posvojnim zamjenicama, od kojih neke potvrđuju prije odnosno negoli posvojno značenje (str. 131). U Babića se posvojnost češće izriče posvojnim pridjevom negoli posvojnim genitivom (str. 125). Utjecaj latinskoga ogleda se u Babića i u položaju sročnoga atributa uglavnom iza imenice (str. 136).

Lovro Šitović Ljubušak smatrao je da Babićeva gramatika ne obuhvaća sve ono potrebno za učenje latinskoga pa je napisao svoju gramatiku *Grammatica latino-illyrica* (Venecija, 1713.), koja je u franjevacu bila bolje prihvaćena. Nema u njoj doduše poglavlja sintaksa, pa ni naziva atribut, nego se u morfologiji izdvajaju vrste riječi, ali nema pridjeva, a ni brojeva. Zanimljivo je da primjeri zamjeničkih atributa dolaze u antepoziciji, a posvojni genitiv u postpoziciji. Savjetuje učenicima da vježbaju sklonidbu pridjeva i imenice zajedno, pri čemu pridjevi imaju nastavke pridjevno-zamjeničke sklonidbe. No, ne daje ni uz jedno pravilo napomene o posebnostima hrvatskoga jezika u odnosu na latinski. Ljubušakova gramatika ipak je „prva cjelovita gramatika latinskoga jezika na hrvatskom jeziku” (str. 138). O hrvatskome jeziku doznaje se više iz napomena i primjera, a ne iz izravnoga konfrontiranja dvaju jezika kako je bilo u Kašića.

Slovkinja Josipa Jurina trebala je obuhvatiti tri jezika: latinski, hrvatski (pod nazivom ilirski) i talijanski. Talijanski dio najslabije je obrađen. Gramatika ima više dijelova, a *govorenje* obuhvaća ono što smatramo rečenicom. Ono može biti

nepotpuno i potpuno. Jurin donosi 14 sintaktičkih pravila u kojima u nazivlju donosi i hrvatske riječi pa, kao i u rječniku, bogati i to nazivlje te nazivlje na raznim područjima (hrana, piće, rodbinski odnosi, meteorologija, vojno nazivlje...). Slijedeći Alvarez, pogrešno tvrdi da pridjev određuje morfološke značajke imenici, a mjesto atributa mu je ispred imenice. Imenicu u genitivu, kad izriče posvojnost, zamjenjuje posvojnim pridjevom kao i Kašić, ali jedini uočava i prijedložni izraz u značenju posvojnosti: *Vrata od kuće*. Pridjeve sklanja po pridjevno-zamjenskoj sklonidbi.

Matija Antun Relković i njegova *Nova slavonska i nimačka gramatika* (Zagreb, 1767.) izrazit je primjer „europskog pragmatizma 18. stoljeća”. Na gotovo 600 stranica teksta hrvatsko-njemačke gramatike donosi na štokavskoj ikavici gramatička pravila radi pouke „domorodaca”. Uz pravila na kraju donosi i rječnik s riječima složenim po pojmovnim poljima. Treći dio Relkovićeve gramatike naslovljen je *De syntaxi – Od upravljenja ričih*. Sastoji se od šest pravila. U imenice ubraja i pridjeve koje sklanja po dužoj promjeni, ali nije siguran u njihovu odredbu. Svjestan je da hrvatski jezik nema člana i da se u pripovijedanju rabi *jedan* umjesto člana, uočava i valjano opisuje mjesto enklitika, uočava problem „logičke i gramatičke sročnosti” (str. 185) uz imenice tipa *sluga, gospoda...* Mjesto adjektiva mu je ispred supstantiva. Kad je riječi o građi, opisuje mogućnost i njezina izricanja prijedložnim ili prijedložno-padežnim konstrukcijama. Bolna točka svih slavonskih gramatičara jest izricanje posvojnosti kad je riječ o subjektu 1. i 2. lica, pa u tome ni Relković nije iznimka.

Appendinijeva *Grammatica della lingua Illirica*, objavljena u Dubrovniku 1808., služila je više od pola stoljeća kao priručnik za učenje hrvatskoga jezika. Metajezik u njoj je talijanski, a primjeri hrvatski, pretežno na dubrovačkoj jekavštini koja se pokazala kao pogodna potvrda iznadregionalnog karaktera „novostokavskoga pismenoga jezika” (str. 193) u južnim krajevima u kojima je zamijenio čakavsku i štokavsku stilizaciju književnoga jezika. U prvome i drugome dijelu dan je opis promjenjivih i nepromjenjivih vrsta riječi, a u drugome dijelu sintaksa hrvatskoga jezika dijeli se na opća i posebna pravila. U 12 općih pravila Appendini slijedi prethodne gramatičare, a u posebnim pravilima obrađuje pojedine vrste riječi. Sročni atribut prethodi nositelju atributne sintagme, osim u okamenjenim izričajima tipa *Sin Božji*, a nesročni, padežni i prijedložni izrazi (str. 211) i imenične dopune (str. 204) dolaze iza nositelja atributne

sintagme. Pridjeve svrstava u semantičke skupine prema padežima s kojima se slažu. Uočava i stalne epitete, ponajprije u usmenoj epici. Uočava posvojni dativ i njegovu zamjenjivost posvojnim pridjevom. Dok je Della Bella u anekсноj gramatici *Istruzioni grammaticali della Lingua Illirica* (Venecija, 1728.) uz rječnik razložno tvrdio da gramatičke značajke pridjeva ovise o imenici, Appendini tvrdi obratno i time ostaje u okvirima tradicionalnoga opisa, onoga prije Della Belle, gdje se „sintaktički odnosi objašnjavaju morfološkim terminima” (str. 199). Uočava važnost reda riječi, poretka jezičnih jedinica (sintaktičkih kategorija) i stila u izražavanju, ali i činjenicu da se u gramatici teži opisu „naddijalektnoga književnoga idioma, a ne konkretnoga govora” (str. 200).

Starčevićeva gramatika *Nova ricsoslovica iliricska vojnicsoj mladosti krajicsnoj poklonjena trudom i nastojanjem Shime Starcsevicha xupnika od Novog u Lici* (Trst, 1812.) prva je gramatika pisana hrvatskim jezikom o hrvatskome jeziku. Starčević se kao jezični čistunac i trudio izbjegavati tuđice u korist domaćih riječi. *Ričoslovica* je objavljena početkom 19. stoljeća u vrijeme Marmontove uprave od prosinca 1809. tzv. Ilirskim pokrajinama i namijenjena kao „priručnik za mlade oficire koji žele naučiti francuski...” (str. 216). Temelj joj je štokavska ikavica koju je autor, premda usamljen, ustrajno branio i propagirao, nasuprot izborima učinjenim u Zagrebu. Njegova ikavica nije čisti narodni govor, nego neka vrsta nadregionalnoga i najproširenijega govora, što je razvidno primjere i iz njegova opisa oblika zamjenica (kraći oblici u govoru svagdašnjem, a duži u uzvišenijem govorenju (str. 240)). Građu je u gramatici organizirao u 16, odnosno 15 glava od kojih su nam najzanimljivije osma *Od imenah pridavnih* i deveta *Od zaimenah* imajući na umu prije svega njezinu udžbeničku funkciju. Razlučio je gramatički rod i semantički spol. U zbirnih je imenica uočio jedninski oblik i množinsko značenje, atributno slaganje po rodu, a predikatno po značenju. Gramatički je rod određivao uz pomoć pokazne zamjenice *ovi, ova, ovo*. Među ostalim, prvi je dao točan opis fonoloških, morfoloških, sintaktičkih i semantičkih razlika između određenoga i neodređenoga pridjeva (str. 228). Glede izricanja posvojnosti slijedi gramatičku tradiciju pri upotrebi povratnih zamjenica za pripadanje subjektu 1. i 2. lica te povratno-posvojne zamjenice za „pripadanje subjektu 3. lica” (str. 231). Osvrće se i na upotrebu participa u atributnoj funkciji koji je ušao u pisanu tradiciju zahvaljujući i svetopisamskim tekstovima. U *Ričoslovici* se ne može „govoriti o sintaksi kao dijelu gramatike koja opisuje rečenično ustrojstvo...” premda rečenicu „spominje i definira u od-

nosu na izreku (izrečenje) i period (romanoslovstvo)” (str. 234). Mjesto atributa u pravilu je ispred supstantiva, osim u biblijskim tekstovima. Uočio je i opisao Starčević i nesročni atribut izrečen npr. imenicom u genitivu kad se izriče posvojnost. Posvojnost je tada bolje izreći posvojnim pridjevom nego imenicom u genitivu, premda se ta dva oblika mogu promatrati kao sintaktički sinonimi. Iznimno dopušta konstrukciju *od + genitiv* za izražavanje okolnosti neke radnje (*Umro je od gladi.*) (str. 239). Uočava u knjiškome književnom jeziku stalne atribute uz imenice, tj. ono što Appendini naziva epitetima (str. 240). Baveći se pretežno sintagmama, Starčević nije isključio rečeničnu razinu, npr. kad govori o zamjeni „zavisne rečenice participom ... i preoblikovanjem aktivne rečenice u pasivnu” (str. 241). Ipak u opisu atributa Starčević ostaje u krugu „dopreporodnih gramatičara koji ovu sintaktičku kategoriju prvenstveno vide u odnosu sročnosti koji ona ostvaruje s imenicom uz koju stoji” (str. 243–244). A. Vlastelić osvrće se mjestimice, usporedbe radi, i na Starčevićovo *Ričoslovje*, objavljivano u *Glasniku dalmatinskom*, iz kojega se da „iščitati svojevrstan sintaktički opis, istina ograničen na subjekt, predikat i kopulu” (str. 244).

Adolfo Veber Tkalčević bio je i ostao glavni gramatičar zagrebačkoga jezikoslovnog kruga. Njegova gramatika *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije* (Beč, 1859.) prva je samostalna sintaksa hrvatskoga jezika, samostalno djelo koje se bavi sintaktičkim odnosima u onodobnome hrvatskom jeziku s težištem na rečenici, a ne na sintagmama kao u većine njegovih prethodnika. Neki istraživači dvoje je li Veberova *Skladnja* potpuna sintaksa i obuhvaća li sve što sintaksa treba obuhvaćati. Kako ni danas nema jedinstvene i usuglašene definicije sintakse, ne može se ni od Vebera očekivati neka zamišljena potpunost. Njegov rad valja promatrati u njegovu vremenu od tridesetih godina 19. stoljeća do kraja toga stoljeća kada je taj rad bio ne samo potreban u školstvu, didaktički fundiran i koristan za utvrđivanje „književnoga jezika” nego umnogome i pionirski, kako zaključuju istraživači (str. 245). Njegov pristup književnome jeziku nastoji biti nadnarječan, nadteritorijalan, nadsocijalan i polifunkcionalan, uz to temeljen na sinkroniji uvažavajući ono što se kasnije nazvalo načelom elastične stabilnosti (str. 247). Sinkronijskomu pristupu vjerodostojnost su davali suvremeni pisci kojih je djela upotrijebio. Njegova definicija rečenice kao misli izrečene riječima (metodološki pogrešna jer je jezična jedinica definirana izvanjezičnim sredstvima), utemeljena na odnosu subjekta i predikata, zadržala se do u 20. stoljeće. Oslanjajući se na tradiciju, Veber promatra subjekt kao glavni rečenični

dio, kojemu je predikat u sročnosti podređen, premda mu je glagol ipak važniji od imenice (str. 253). Relevantan mu je i opis sročnosti zbirnih imenica i imenica muškoga roda na -a. Uočava rečenice bez glagola (danas tzv. neoglagoljene rečenice tipa *Vode!*, *Vatra!*) te mogućnost izricanja subjekta rečenicom. Atribut i apoziciju promatra ponajprije kao izostavljiv dodatak imenskoj riječi u funkciji subjekta. Premda u opisu atributa ostaje na opisu veze pridjev/zamjenica + imenska riječ, njegov je opis u usporedbi s prethodnima cjelovitiji (str. 278). Ne navodi izostanak sročnosti apozicije u padežu. Nespretno je njegovo razlikovanje atributa i epiteta. Njegove „stegnute rečenice” (str. 263) kao da anticipiraju generativistički pristup s površinskim i dubinskim ustrojstvom. Razlikuje samostalne padeže (nominativ i vokativ) i ovisne padeže na koje utječe koja druga riječ. Razlučuje subjektni i objektni genitiv, partitivni genitiv i akuzativ, a u odnosima posjedovanja uočava devet pravila za njihovo izricanje, pri čemu u izboru između posvojnoga pridjeva i posvojnoga genitiva, kako pokazuju i kasnija istraživanja, važnu ulogu ima kategorija živosti. Potvrđuje nestabilnost norme pri uporabi povratno-posvojne zamjenice *svoj*. Navodi kvantifikatore uz stvarne imenice *singularia tantum*. Uočava bitnu razliku između određenoga i neodređenoga oblika pridjeva pri čemu je neodređeni oblik pridjeva nužan u imensko-me predikatu. Dopunjava vrste riječi – zamjenicom, brojem i prilogom – koje mogu doći kao predikatna imena (str. 250). Uočava relacijsku narav prijedloga: „oni konkretiziraju padežna značenja” (str. 270). Znatan dio Veber je posvetio glagolima i slaganju njihovih oblika. Jasno je definirao razliku između participa i glagolskih priloga: participi su promjenjivi, dodaju se imenskim riječima i mogu se preoblikovati odnosnom rečenicom, a glagolski su prilozima nepromjenjivi i vezuju se uz glagol. Istraživači uočavaju u Vebera i razlikovanje osnovnoga od aktualiziranoga reda riječi koji je predmet gramatičkoga opisa tek u 20. stoljeću! I po tome je Veber „jedan od predvodnika suvremene jezikoslovne misli” (str. 279). Ivo Pranjković analizirao je Veberove gramatike, i posebice *Skladnju*, pa zaključuje da je sintaktičko ustrojstvo hrvatskoga jezika objašnjeno na razini višoj od sintagme – na rečenici. To preuzima u svojem prikazu metodoloških problema pri istraživanju hrvatske sintakse i Diana Stolac u radu *Metodološki problemi u istraživanju sintakse* (Fluminensia, god. 16, br. 1-2, 2004., str. 31–43). Gramatičari nakon Babukića i Vebera nastavili su percipirati rečenicu kao osnovnu sintaktičku jedinicu. Tek su se suvremene sintakse izdigle iznad rečenice do diskursa i teksta.

Mihalovićeve *Praktična ilirska gramatika* (pod tim je naslovom objavljen prijevod i pretisak u izdanju Matice hrvatske 2016. u Osijeku, a originalni je naslov *Gyakorlati Ilir Nyelvtan*, Baja, 1874.), objavljena 1874., jednojezična je gramatika hrvatskoga jezika s mađarskim metajezikom. Svjedoči o hrvatsko-mađarskim jezičnim dodirima. Priručnik je na tragu franjevačkih gramatika nastalih u edukacijske svrhe, potvrđujući jezičnu politiku zagrebačke filološke škole. Dodan joj je uz gramatičku građu i primjere za vježbu i abecedni ilirsko-mađarski rječnik s više od 4000 natuknica. Od 19 poglavlja posljednja dva posvećena su sintaksi. Riječ je tek o kraćim napomenama koje su daleko od sintaktičkih opisa u hrvatskim gramatikama Vebera i Babukića. Zanimljivo je i Mihalovićevo nazivlje: *odnošenje rečih u stavku (izreki)* (str. 285), kad se govori o *podmetu* (subjektu) i *nazovu* (predikatu). Ističe važnost reda riječi s obzirom na iskaz. U izricanju posvojnosti prednost daje posvojnem pridjevu, a posvojni genitiv dopušta uz kakav atribut. Važnost je uključivanja ove gramatike u povijesni pregled što je potvrđivala samosvijest bunjevačkih stanovnika u Mađarskoj i potvrđivala ravnopravnost ilirskoga (hrvatskoga) s ostalim jezicima u Ugarskoj.

Budući da u starim gramatičkim opisima uglavnom i nije bilo poglavlja o sintaksi pa onda ni o atributu, ovo istraživanje, među ostalim, pokazuje da se u tim opisima može pretežito govoriti o morfosintaksi, tj. o pojedinim oblicima koji se obrađuju u okviru morfologije, a kojima se izriču, s današnjeg motrišta, sintaktičke kategorije. Ciljani izbor obrade u starim štokavskim gramatikama tiče se većinom tzv. spojeva riječi (sintagmi) u okviru kojih i o spoju imenice i pridjeva. Taj spoj može izricati različite odnose, a najčešće je riječ o odnosu kakva svojstva i imenice i pridjeva, primjerice kvalitete ili posvojnosti. Nisu bila opisana ni istražena druga sredstva izražavanja u funkciji atributa, primjerice prijedložni i padežni izrazi. Bez temeljita proučavanja i definiranja sintaktičkih kategorija, pa i atributa, nije mogao biti dobro uočen odnos u spoju imenice i pridjeva pa se pokatkad, kako ovo istraživanje među ostalim bjelodano pokazuje, taj odnos definirao naopako – kao da se imenica u rodu, broju i padežu slaže s pridjevom. Pod utjecajem latinskoga jezika do 19. stoljeća preteže smještaj pridjevnoga atributa iza imenice, što svjedoči o još nestabilnoj sintaktičkoj i stilističkoj normi. S druge strane istraživanje pokazuje postojanost nekih sintaktičkih odnosa opisanih u prvim gramatičkim priručnicima do danas, čime se potvrđuje njihova standardiziranost. Tako se primjerice u Kašićevoj gramatici za izričaj tipa *Kuća*

Petra preporučuje zamjena posvojnim pridjevom *Petrova kuća*, što je i u današnjemu hrvatskom standardnom jeziku validno rješenje.

Anastazija Vlastelić nam u ovoj iscrpnoj studiji, od koje su ovdje mogli biti prikazani tek pojedini dijelovi, donosi rezultate svojih istraživanja relativno nedostupnih gramatičkih djela iz povijesti hrvatskoga jezika i omogućuje nam dragocjen i pouzdan uvid u opis sintaktičkih odnosa i sintaktičkih jedinica, posebice atributa.

Marija Znika